

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Однією із найбільш важливих проблем сучасної світової спільноти є виховання духовності майбутніх поколінь. У збагаченні внутрішнього світу, вдосконаленні інтересів, ціннісних орієнтацій та смакових переваг особистості незамінним є вплив мистецтва, зокрема – музики. Сучасні інформаційно-технічні засоби та мас-медіа відкривають перед шкільною молоддю широкий доступ до музики, яка далеко не завжди характеризується високою гуманістичною спрямованістю та художньою цінністю. Це ставить перед вищою школою нагальне завдання підготовки компетентного вчителя музики, який не тільки володіє арсеналом педагогічних знань та вмій, а й спроможний орієнтуватись у суперечливому і мінливому світі сучасного мистецтва, бути переконливим, впливовим для сучасних учнів у пропаганді духовних цінностей, виховувати їх як самостійних і творчих особистостей, вчителя, здатного до професійного самовдосконалення впродовж трудового шляху.

Аналіз досліджень у галузі компетентнісного підходу до підготовки педагогічних кадрів свідчить про наявність наукового підґрунтя для вирішення проблеми формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності. Розроблено загальні основи формування професійної компетентності майбутніх фахівців (Є.Зеєр, І. Зязюн, А. Маркова, О.Овчарук, В. Сластьонін, Н. Тализіна, А. Хуторської); висвітлено різні аспекти формування компетентності вчителя музики (Є. Валіт, Т. Кремешна, М. Михасовська, Н. Мурована, І.Полубоярина, Л. Проців, Л. Тоцька, Н. Цюлюпа, І. Шеремета), досліджено специфіку підготовки студентів до здійснення музично-виховної роботи у школі (Ю. Алієв, Л. Арчажнікова, Г. Падалка, О. Щолокова, А.Козир, О. Рудницька), розглянуто проблему формування навичок самостійного навчання студентів у сфері музичної освіти (О. Апраксіна, І. Котляревський, О. Олексюк, О. Ростовський).

Узагальнення даних науково-методичної літератури та освітянської практики засвідчують, що значна кількість випускників ВНЗ – учителів-початківців музики недостатньо підготовлені до компетентної роботи та самовдосконалення власної педагогічної діяльності (Н. Дідусь, В. Ражніков, О. Полянський, Г. Ципін). Натомість проблема формування професійної компетентності майбутніх учителів музики на засадах цілеспрямованого розвитку навичок самостійного навчання та фахового самовдосконалення на цей час ще не стала предметом спеціального дослідження.

Отже, існує суперечність між зростаючими вимогами суспільства щодо якості професійної підготовки майбутніх учителів музики, їхньої спроможності до самостійного фахового самовдосконалення та недостат-

ньою розробкою теоретичних засад й методики формування навичок самостійної навчальної діяльності студентів, які б уможливили ефективне вдосконалення та самовдосконалення їхньої професійної компетентності впродовж всього життєвого шляху.

Зважаючи на актуальність проблеми та її недостатню науково-теоретичну розробленість, було визначено тему дисертаційного дослідження: «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності»

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до комплексної наукової теми: «Методологічні та методичні основи модернізації фахової підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін» (протокол №5 від 25.12. 2008 р.), що входить до плану Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (державна реєстрація № 0109U000205).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (протокол №1 від 24.09.2009 року).

Мета дослідження – науково обґрунтувати педагогічні умови ефективного формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі його самостійної навчальної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність і структуру професійної компетентності майбутніх учителів музики; уточнити дефініцію «самостійна навчальна діяльність» та специфіку художнього пізнання в галузі музичної освіти.
2. Виявити критерії, показники та схарактеризувати рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики.
3. Визначити й науково обґрунтувати педагогічні умови формування професійної компетентності студентів у процесі організації їхньої самостійної навчальної діяльності.
4. Розробити й апробувати експериментальну методику формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі їхньої самостійної навчальної діяльності.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів музики до професійної діяльності у ВНЗ.

Предмет дослідження – методика формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі самостійної навчальної діяльності.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності буде здійснюватись ефективно за наявності

таких педагогічних умов:

- забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні фахових дисциплін, спрямованих на формування узагальнених навичок самостійної навчальної діяльності та професійної компетентності майбутнього вчителя музики;
- актуалізація позитивної мотивації та активної, свідомої позиції студентів щодо оволодіння навичками самостійної навчальної діяльності як невід'ємного компонента процесу формування професійної компетентності;
- цілеспрямоване оволодіння студентів механізмами самостійного опрацювання матеріалу, навичками самоорганізації, самооцінки, самоконтролю та корекції власної навчально-музичної діяльності.

Методи дослідження. З метою з'ясування стану проблеми формування у майбутніх учителів музики професійної компетентності в самостійній навчальній діяльності, визначення специфіки та структури професійної компетентності майбутніх учителів музики було здійснено аналіз та узагальнення даних наукової літератури й досвіду провідних фахівців у галузі музично-педагогічної освіти; для виокремлення критеріїв і показників оцінювання, характеристики рівнів прояву професійної компетентності використовувались загальнонаукові теоретичні методи дослідження – порівняльний аналіз, синтез, класифікація, систематизації, узагальнення; з метою перевірки висунутих припущень упроваджувалась діагностувальна методика, зокрема – анкетування, прогнозування; включене спостереження, педагогічне тестування, інтерв'ю, бесіда, узагальнення оцінок незалежних експертів, аналіз результатів самостійної та творчої діяльності; для організації експериментальної частини дослідження було задіяно педагогічний експеримент; задля здійснення аналізу та інтерпретації отриманих результатів використовувались методи статистичної обробки експериментальних даних, якісного і кількісного аналізу отриманих результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось в Інституті мистецтв Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та у Вищому навчальному комунальному закладі «Білгород – Дністровське педагогічне училище». У педагогічному експерименті брали участь 27 викладачів, 199 студентів. До формувального експерименту було залучено 102 студенти – майбутніх учителів музики.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що:

- вперше досліджено педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі організації їхньої самостійної навчальної діяльності (забезпечення міжпредметних зв'язків

у викладанні фахових дисциплін, спрямованих на формування узагальнених навичок самостійної навчальної діяльності та професійної компетентності майбутнього вчителя музики; актуалізація позитивної мотивації та активної, свідомої позиції студентів щодо оволодіння навичками самостійної навчальної діяльності як невід'ємного компонента процесу формування професійної компетентності; цілеспрямоване оволодіння студентів механізмами самостійного опрацювання матеріалу, навичками самоорганізації, самооцінки, самоконтролю та корекції власної навчально-музичної діяльності);

- розкрито сутність і структуру професійної компетентності вчителя музики, представлену в єдності двох блоків – когнітивно-операційного та особистісно-професійного;

- висвітлено специфіку предметної компетентності майбутнього вчителя музики, яка проявляється в діяльності методичного, педагогічно-просвітницького та виконавського спрямування;

- виявлено критерії професійної компетентності майбутнього вчителя музики (методична, педагогічно-просвітницька і виконавська компетенції);

- встановлено показники прояву критеріїв за блоками когнітивно-операційного та особистісно-професійного спрямування;

- схарактеризовано рівні сформованості прояву професійної компетентності майбутнього вчителя музики (самостійно-продуктивний, інтерпретаційно-самостійний, репродуктивно-самостійний, репродуктивно-наслідувальний);

- уточнено дефініцію «самостійна навчальна діяльність» та специфіку педагогічної діяльності в галузі музичної освіти.

Подальшого розвитку набула методика формування самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів музики.

Практичне значення результатів дослідження полягає: в розробці методики діагностування та формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності, засобів організації самостійної навчальної діяльності студентів у блоці дисциплін музично-історичного та музично-теоретичного циклів; на індивідуальних заняттях з вокального класу, хорового диригування, гри на музичному інструменті; в концертмейстерському класі; в курсі «Методика музичного виховання»; практикумі зі шкільного пісенного репертуару; у процесі підготовки студентів до педагогічної практики.

Результати дослідження можуть використовуватись у підготовці студентів до викладання музики у школі, в системі післядипломної освіти, у процесі самоосвіти вчителів музики, а також у підготовці студентів до керівництва позашкільною музично-виховною роботою у музично-педагогі-

чних навчальних закладах різного освітнього рівня.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (акт про впровадження № 340 від 09.06.2010 р.), Вищого навчального комунального закладу «Білгород-Дністровське педагогічне училище» (акт про впровадження №114 від 22.05.2010 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (акт про впровадження № 801 від 10.06.2010), Вінницького державного педагогічного університету (акт про впровадження № 120 від 10.06.10).

Достовірність результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю його вихідних положень, добором комплексу дослідницьких методів і процедур, адекватних меті та завданням роботи; репрезентативністю вибірки досліджуваних, використанням системи методів дослідження, адекватних його предмету, меті й завданням; експериментально-дослідною перевіркою висунутої гіпотези; поєднанням кількісного і якісного аналізу отриманих результатів із застосуванням методів математичної статистики, а також позитивними наслідками впровадження результатів дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорено на: міжнародних («Пріоритетні напрямки розвитку професійної освіти», Луцьк, 2008 р., «Сучасні технології в навчанні і вихованні у вищій школі», Одеса, 2009 р., «Тенденції сучасного культурного розвитку народів світу та проблеми художньо-естетичного виховання молоді», Одеса, 2010 р., «Художньо-естетичне виховання молоді в умовах сучасних інформаційних процесів і технологій», Одеса, 2011 р.); всеукраїнських («Професійне становлення педагога в умовах модернізації вищої освіти», Одеса, 2005 р.) конференціях, IV міжвузівській науково-практичній конференції «Кримські діалоги: культура, мистецтво, освіта» (Сімферополь, 2009 р.), на науково-звітних конференціях Інституту мистецтв Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського».

Публікації. Основні теоретичні положення та отримані результати дослідження висвітлені у 6 одноосібних публікаціях автора, 3 з яких у наукових фахових виданнях України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, викладених на 7 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 229 сторінок. Обсяг основного тексту – 172 сторінки. У роботі подано 17 таблиць, 3 рисунки, що займають 16 сторінок основного тексту. Список використаних джерел охоплює 259 найменувань, із них 9 – іноземною мовою.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, окреслено мету та завдання дисертації, визначено об'єкт, предмет і гіпотезу, висвітлено наукову новизну й практичну значущість, відображено апробацію та впровадження результатів дисертаційного дослідження, подано дані щодо публікації і структури дисертації.

У першому розділі «**Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі самостійної навчальної діяльності**» на підставі аналізу загально-педагогічних досліджень у галузі компетентнісної парадигми сучасної освітньої системи (А. Зеєр, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Овчарук, А. Хуторської), визначено методологічні та теоретичні засади формування професійної компетентності майбутнього вчителя у процесі самостійної навчальної діяльності. Компетентнісний підхід розглядається як такий, що відповідає новим парадигмам освіти та нагальним напрямам суспільного розвитку, проблемам, пов'язаним із глобалізацією економіки, формуванням інформаційного простору, завданню підвищення якості підготовки фахівців та поновлення критеріїв їхньої майбутньої успішності у професійній діяльності. Компетентність визначається як цілісне явище, утворене єдністю сформованих компетенцій, як сукупне володіння ними на високому рівні досягнень (Н. Алмазова, В. Калінін, С. Козак, А. Маркова, А. Субетто).

Наукове осмислення феномена професійної компетентності вчителя дозволило інтерпретувати його як інтегративну, динамічну характеристику фахівця, яка відбивається у діалектичній єдності загальних, спеціальних ЗУН та професійно-особистісних властивостей і реалізується у досягненні актуальних й цінних для суспільства результатів на основі умотивованості, відповідальності, творчої ініціативи та готовності до постійного самовдосконалення (Т. Ісаєва, В. Сластьонін, О. Пометун, Н. Тализіна, Б. Хасан).

Під професійною компетентністю майбутнього вчителя музики розуміємо здатність випускника ВНЗ успішно виховувати школярів як просвічених музичних аматорів, яка досягається на основі єдності та взаємозв'язку умотивованості студентів, їхньої цілеспрямованої когнітивно-операційної та професійно-особистісної підготовки, сформованих навичок самостійної навчальної діяльності за методичним, педагогічно-просвітницьким та виконавчим напрямками викладацької діяльності.

Узагальнення наукового фонду дозволило встановити такі прояви професійно-педагогічної компетентності:

– загальні (універсальні) життєві компетентності, типові та важливі для всіх видів діяльності, у тому числі і для діяльності педагогічного

спрямування;

- загальнопедагогічні ключові мета-компетентності, які проявляються у здатності особистості до педагогічної інтерпретації ситуацій, керівництва педагогічним процесом, уміння перетворювати учня з об'єкта в суб'єкт виховання, оцінювати результати педагогічної діяльності та ставити нові нагальні педагогічні завдання (В. Сластьонін);

- професійні компетентності, що відповідають особливостям змісту діяльності вчителя певного напрямку: художньо-естетичного, природничого, структура яких представлена в єдності двох блоків когнітивно-операційного та особистісно-професійного спрямування;

- предметні компетентності, які відбивають специфіку мети та змісту навчального матеріалу певної дисципліни;

- базові предметні компетентності, які вміщують комплекс конкретних навичок, умінь, знань, поведінкових форм, що забезпечують практичне здійснення викладацької діяльності у відповідній галузі освіти.

Відповідно до вимог сьогоденної шкільної практики та узагальнення досліджень і прогресивного досвіду викладання музики на сучасному етапі (Е. Абдулін, Б. Асаф'єв, О. Апраксіна, А. Козир, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова), структурними компонентами професійної компетентності майбутнього вчителя музики було визначено блоки компетентів когнітивно-операційного та професійно-особистісного спрямування, що охоплюють когнітивно-знанієві прояви, практичні, організаційно-фахові навички та вміння, комунікативні властивості, професійно-особистісні риси, загальні та спеціальні здібності.

У визначенні специфіки предметної компетентності вчителя музики враховувались результати досліджень щодо її сутності, змісту та структурних компонентів (Є. Валіт, Т. Кремешна, Н. Мурована, І. Полубоярина, Т. Пляченко, М. Михасовська, Л. Проців, Л. Пушкар, З. Стельмащук), а також дані, що розкривають зміст діяльності та функцій сучасного вчителя-музиканта і реалізуються у його методичних, педагогічно-просвітницьких та виконавчих компетенціях, які забезпечують успішність навчально-виховного впливу на школярів засобами музичного мистецтва.

Зазначено, що компетентність майбутнього вчителя досягається у процесі набуття навичок самостійної навчальної діяльності, особистісної самостійності та креативності викладача, здатності гнучко й творчо використовувати набуті знання, уміння й навички в реальних ситуаціях, бути відповідальним за результати діяльності, регулювати педагогічні відносини на засадах особистісно-гуманної орієнтації, засвоювати новітні педагогічні технології, бути готовим до постійного самовдосконалення (Т. Браже, Т. Ісаєва, Я. Кодлюк, П. Підкасистий, Г. Селевко, С. Татаринцева,

Г. Терещук).

Під самостійною навчальною діяльністю розуміємо форму пізнання, яка планується педагогом, натомість здійснюється студентом без його допомоги, на основі прийнятої та усвідомленої мети навчання, володіння механізмами самостійного опрацювання матеріалу, гнучкого використання набутих ЗУН, здатності до самоорганізації, самоконтролю та корекції власних навчальних дій.

На основі узагальнення досліджень учених (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн), визначено головні відмінності самостійної навчальної діяльності від самостійної роботи та самостійно виконаного завдання, якими встановлено умотивованість, усвідомленість та цілеспрямованість самостійних пізнавальних і перетворювальних дій суб'єкта навчальної діяльності. Самостійне навчання майбутнього вчителя музики характеризується як вищий вид навчальної діяльності, пов'язаний з опануванням організаційних та дієвих механізмів навчально-пізнавальних і виконавсько-практичних дій, з виробленням у студентів психологічної та операційної готовності до орієнтації у потоці художньої і науково-методичної інформації, самостійного систематичного поповнення знань і вмінь. У формуванні навичок самостійного навчання виокремлено організаційні, виконавчо-дієві, контрольні-оцінні та корекційні складові, вдосконалення яких уможливорює успішність самовдосконалення студентів на шляху їхньої підготовки до майбутньої компетентної фахової діяльності.

Розкрито специфіку музичного навчання як діяльності художнього типу. Доведено, що діяльність цього типу, вибудовуючись на основі художньо-образного мислення та міжособистісного спілкування, ставить особливо високі вимоги до таких якостей вчителя музики, як здатність до емпатії, сугестії, спеціальні музичні здібності; посилює значущість власного оцінного ставлення до змісту навчання (музичних артефактів), творчого натхнення, здатності до самовираження й розкриття своїх художніх емоцій (В. Медушевський, М. Каган, Б. Теплов, С. Шип).

Виходячи зі специфіки музично-навчальної діяльності, визначено етапність розвитку навчальної самостійності студентів у галузі музичної освіти. Доведено, що динаміка ускладнення форм навчальної самостійності є переходом від самостійного засвоєння на засадах наслідування окремих навчальних дій до здатності виконувати самостійні завдання репродуктивного характеру, інтерпретувати набуті знання, навички та вміння, варіативно й ефективно застосовувати їх у педагогічній практиці.

Отже, формування самостійності майбутнього вчителя вміщує у собі дії репродуктивно-наслідувального, репродуктивно-самостійного, інтерпретаційно-самостійного та самостійно-продуктивного типу. Організація навчального процесу як поступового включення студентів у системати-

зовані, послідовно ускладнені різновиди самостійної навчальної діяльності методичного, педагогічно-просвітницького, виконавчого спрямування забезпечує поступове формування професійної компетентності майбутніх учителів музики: процес всебічного формування навичок самостійної навчальної діяльності стає тим важелем, який дозволяє цілеспрямовано підвищувати якість професійної компетентності майбутнього вчителя, забезпечувати його автономність, творчу активність, готовність до самоосвіти та самовдосконалення.

У дослідженні обґрунтовано педагогічні умови, за яких формування професійної компетентності студентів відбувається більш ефективно:

- забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні фахових дисциплін, спрямованих на формування узагальнених навичок самостійної навчальної діяльності та професійної компетентності майбутнього вчителя музики;

- актуалізація позитивної мотивації та активної, свідомої позиції студентів щодо оволодіння навичками самостійної навчальної діяльності як невід'ємного компонента процесу формування професійної компетентності;

- цілеспрямоване оволодіння студентів механізмами самостійного опрацювання матеріалу, навичками самоорганізації, самооцінки, самоконтролю та корекції власної навчально-музичної діяльності.

У другому розділі «**Експериментальне дослідження ефективності педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі самостійної навчальної діяльності**» розкрито зміст та етапи проведення експериментально-дослідної роботи; виявлено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя музики, висвітлено сутність експериментальної методики, проаналізовано результати констатувального та прикінцевого етапів експерименту, узагальнено отримані результати.

Констатувальному експерименту передував пошуково-розвідувальний етап, на якому виявлялось ставлення студентів до самостійної навчальної діяльності, здійснювався аналіз програмно-методичного забезпечення самостійної навчальної діяльності майбутніх учителів музики, проводилась організаційно-пропедевтична робота з педагогічними колективами. Аналіз отриманих даних засвідчив, що в організації процесу формування навичок самостійної навчальної діяльності в музично-педагогічних навчальних закладах наявні суперечності між плануванням та змістом повсякденної самостійної навчальної діяльності студентів.

Критеріями сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя музики виступили:

– методична компетенція, показниками якої було визначено: обізнаність з методикою викладання уроків музики у школі, вміння озброювати учнів музично-теоретичними знаннями та формувати виконавчі навички, самовдосконалення методичної підготовки; професійно-комунікативні, оцінно-перцептивні, особистісні та творчо-методичні властивості респондентів;

– педагогічно-просвітницька компетенція з показниками: музична ерудиція; наявність навичок аналізу музичних творів, здатність організовувати педагогічно-просвітницькі заходи у позакласній роботі; особистісні риси: самостійність мислення, організаційно-вольові властивості;

– виконавська компетенція з показниками: сформованість виконавсько-технічних, художньо-виконавчих навичок, здатність до самоорганізації виконавсько-навчальної діяльності; здатність до професійно-виконавської рефлексії.

Було виявлено та схарактеризовано чотири рівні сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики: самостійно-продуктивний, інтерпретаційно-самостійний, репродуктивно-самостійний, репродуктивно-наслідувальний.

Самостійно-продуктивний рівень сформованості професійної компетентності в майбутнього вчителя музики характеризується яскравим та систематичним проявом умотивованості та ініціативності в удосконаленні власної професійної підготовки, пошуку нових форм і методів самовдосконалення й самоосвіти, володіння навичками самоорганізації власної навчальної діяльності, вмінням творчо застосовувати комплекс набутих ЗУНів методичного, педагогічно-просвітницького та виконавського спрямування у процесі навчання та педагогічної практики, здатністю до натхненного музикування та музично-педагогічного спілкування зі школярами.

Інтерпретаційно-самостійний рівень сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя музики властивий тим студентам, які виявили позитивне ставлення до вдосконалення власної професійної підготовки, усвідомлення навичок самостійної навчальної діяльності, володіли основними навичками самоорганізації у виконанні самостійних завдань, умінням гнучко, варіативно застосовувати сформовані у процесі навчання та педагогічної практики ЗУН; у студентів розвинені музично-творчі здібності, здатність спілкуватися з учнями з урахуванням їхніх музично-освітніх та вікових особливостей.

Репродуктивно-самостійний рівень сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя музики засвідчує недостатню умотивованість студентів щодо вдосконалення професійної підготовки, часткове володіння навичками самостійної організації своєї навчальної діяльності,

використання стандартних умінь та навичок у самостійному навчанні та в процесі педагогічної практики, нерівномірний розвиток музичних здібностей, недостатньо сформовані вміння спілкуватись із школярами з урахуванням їхніх музично-освітніх та вікових особливостей.

Репродуктивно-наслідувальний рівень сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя музики характеризується незацікавленістю, пасивністю студентів щодо вдосконалення власної самостійно-навчальної та майбутньої фахової діяльності, спроможністю самостійно виконувати тільки відносно прості операції, діючи при цьому переважно механічно, поза активним самоконтролем, самооцінкою й корекцією власних дій, фрагментарністю засвоєних знань, невпевненим засвоєнням комплексу ЗУН та невмінням їх використовувати в самостійній навчальній діяльності й педагогічній практиці, недоліками в розвитку музичних здібностей, наявністю проблем у спілкуванні зі школярами.

За результатами констатувального етапу з'ясувалось, що переважна кількість респондентів (32,8% та 37,4%) знаходилась на репродуктивно-наслідувальному та репродуктивно-самостійному рівнях сформованості професійної компетентності. На інтерпретаційно-самостійному рівні було виявлено 23,9% студентів і лише 5,9% майбутніх учителів музики досягли самостійно-продуктивного рівня.

Навчання за експериментальною методикою організовувалось за чотири етапами: організаційно-змістовим, відтворювально-наслідувальним, самостійно-інтерпретаційним та креативно-виконавським.

На першому, *організаційно-змістовому етапі* здійснювалась пропедевтична робота з викладачами, які брали участь на формувальному етапі експерименту, спрямована на впровадження у навчальний процес міжпредметних зв'язків між фахово-методичними дисциплінами, музично-теоретичними, музично-історичними навчальними курсами, індивідуальними заняттями з вокального класу, музично-інструментальної підготовки, хорового диригування та програмою з педагогічної практики. На цьому етапі реалізувалась педагогічна умова – актуалізація позитивної мотивації та активної, свідомої позиції студентів щодо організації самостійної навчальної діяльності у процесі формування професійної компетентності.

Експериментальна робота у цьому напрямку здійснювалась на семінарських заняттях з методики музичного виховання, на практичних заняттях з фахових дисциплін, на кураторських годинах. З метою стимуляції активності студентів упроваджувались: методики інтерактивного характеру та сучасні інформаційно-комунікативні технології, які сприяли зацікавленості студентів навчальним процесом, збагаченню фахової ерудиції, налагодженню ефективних комунікаційно-інформаційних форм професійного

спілкування. (диспути, рольові ігри, «мозковий штурм», «захист» методичних анотацій, елементи проблемного навчання у постановці навчальних завдань, організація ситуацій спілкування засобами музично-навчальної та виконавчої діяльності, зокрема – в іграх-змаганнях, умовно-концертних виступах тощо);

Другий, відтворювально-наслідувальний етап експериментальної роботи був спрямований на реалізацію педагогічної умови – забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні фахових дисциплін, спрямованих на формування узагальнених навичок самостійної навчальної діяльності та професійної компетентності майбутнього вчителя музики. На цьому етапі застосовувались завдання репродуктивно-наслідувального типу, що закладали базу грамотного відтворення музичного тексту в «читанні з листа», у виконанні за нотами та напам'ять, уміння аналізувати структуру твору, охоплювати почуттєво та інтелектуально-симультанно музичні структури, усвідомлювати їх у музично-теоретичних поняттях, уміння грати на фортепіано без зорового контролю, поєднувати два різнопланових види діяльності (співати під власний акомпанемент, керувати співом школярів одноразово з грою на інструменті тощо).

На третьому, самостійно-інтерпретаційному етапі реалізувалась педагогічна умова – цілеспрямоване оволодіння студентів механізмами самостійного опрацювання матеріалу, навичками самоорганізації, самооцінки, самоконтролю та корекції власної навчально-музичної діяльності із посиленням питомої ваги навичок самостійного, гнучкого й варіативного застосування студентами набутих ЗУН, їх використання у діяльності навчально-творчого, інтерпретаційного характеру. На цьому етапі застосовувались: методика поетапного засвоєння навичок від репродуктивного до творчого рівня їх використання, елементи театральної імпровізаційно-рухової методики, оволодіння навичками музичної імпровізації, розробка колективних творчих проєктів методичного та просвітницько-інформаційного спрямування, у процесі яких здійснювалося формування здатності майбутніх учителів музики самостійно розуміти та готувати музичні твори до технічно та художньо досконалого виконання; методично спрямовувати свою виконавчу діяльність, варіювати виконавські засоби та фактуру акомпанементу залежно від особливостей аудиторії; творчо застосувати в самостійній роботі новітні інформаційно-технічні засоби, створювати за допомогою комп'ютерно-цифрових технологій фонограми – аудіо-записи, здійснювати самооцінку відеозаписів власних занять з виконавчих дисциплін та концертних виступів.

Четвертий, креативно-виконавський етап експериментальної роботи був спрямований на реалізацію сукупності всіх педагогічних умов у педаго-

гічній практиці майбутніх учителів музики. На цьому етапі студентам прищеплювали вміння впроваджувати методичні знання та підготовлені матеріали на уроках музики у процесі проведення окремих розділів уроку (слухання музики, розучування пісні, засвоєння елементів музичної грамоти), організовувати музично-розважальні заходи, позакласну музично-виховну роботу (шкільні свята, концерти, гурток «музичних фанів», заняття з фольклорним, вокальним, хоровим самодіяльними колективами тощо).

У галузі методичної підготовки перед студентами ставились завдання: зацікавлювати учнів уроками з музики та позакласними заходами, вдосконалювати їхнє музичне сприйняття, навчати художньо виразному спію та імпровізації, вдосконалювати власну мовленнєву культуру, бути психологічно розкутими, впевненими, артистичними. Ці особистісні властивості майбутніх учителів музики формувались у спеціальних завданнях імпровізаційно-поведінкового та музично-творчого спрямування. На цьому етапі студенти самостійно розробляли перспективні календарні та поурочні плани, планували й здійснювали роботу з розвитку індивідуальних музичних здібностей учнів, їхнього виховання як аматорів-слухачів та як виконавчого колективу.

У вихованні позитивних професійних якостей студентів вирішальним було застосування ідей особистісно зорієнтованого підходу, педагогічного співробітництва та педагогіки творчості. Ефективність занять пов'язувалась із стилем викладання та спілкування викладача й студентів як своєрідної музично-художньої співтворчості, проявом з боку викладача зацікавленості в успіхах студентів, довірливо-особистісним тоном звертання, досягненням внутрішньої відкритості, емоційності, спонуканням до діалогу в обговоренні із студентами їхніх особистих музичних вражень, здатності аргументувати і відстоювати власне ставлення до музичних напрямів, творів, виконавців, стимулюванням у них впевненості, творчої активності у розробці колективних проєктів, музичних та педагогічних імпровізаціях тощо.

Порівняння результатів, отриманих у ЕГ та КГ у за рівнями сформованості професійної компетентності студентів на прикінцевому етапі експерименту, подано у гістограмі.

Рівні: 1 – самостійно-продуктивний; 2 – інтерпретаційно-самостійний;
 3 – репродуктивно-самостійний; 4 – репродуктивно-наслідувальний.
 Рис. 2. Порівняльні дані рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики на прикінцевому етапі експерименту

Як засвідчує гістограма, в рівнях сформованості професійної компетентності майбутнього вчителя музики експериментальних груп відбулися значні позитивні зрушення: на прикінцевому етапі самостійно-продуктивного рівня досягло 14,9% студентів (у КГ – 8,3%), інтерпретаційно-самостійний – був характерний для 49,4% майбутніх учителів (у КГ – 31,6%); репродуктивно-самостійний рівень засвідчили 31,7% респондентів (у КГ – 42,7%), і на репродуктивно-наслідувальному рівні знаходилося 4,0% студентів (у КГ – 17,4%).

Необхідність верифікувати той факт, що зазначені компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя музики: методична, педагогічно-просвітницька та виконавська компетенції виступають як невід’ємні складові, що сприяють стійкій позитивній динаміці її формування, зумовила звернення до методу встановлення коефіцієнту кореляції Пірсона за

$$r_{xy} = \frac{\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2 \sum_{i=1}^N (y_i - \bar{y})^2}},$$

а також перевірку значущості отриманих коефіцієнтів кореляції за критерієм Стюдента. Всі кореляції виявились значущими. Це доводить, що зазначені фактори: методична, педагогічно-просвітницька та виконавська компетенції суттєво впливають на процес формування у майбутніх учителів музики професійної компетентності.

Було встановлено, що найбільш високий коефіцієнт кореляції – 0,94725047, існує між методичною компетенцією та професійною компетентністю, що підтверджує значущість цього аспекту підготовки майбутніх вчителів до професійної діяльності. Суттєвим виявився і коефіцієнт кореляції між педагогічно-просвітницькою компетенцією респондентів та їхньою професійною компетентністю, який склав 0,8337847, що дає підстави зазначити важливу роль даного аспекту підготовки майбутніх вчителів музики до ефективного викладання уроків музики. Натомість кореляційна залежність між сформованою виконавською компетенцією та рівнем професійної компетентності студентів проявилась дещо менше (0,66167292), що пояснюється тим, що питома вага власного виконання вчителем музичних творів на уроках музики сьогодні відіграє відносно меншу роль у процесі музичного виховання школярів.

Проведений кореляційний аналіз засвідчив, що виявлені компоненти професійної компетентності майбутнього вчителя музики є значущими, а методика їхнього формування дозволяє досягти на цьому шляху позитивних результатів. Отже, одержані результати довели дієвість та ефективність запропонованої методики формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі їх включення в самостійну навчальну діяльність, що дало підстави стверджувати про доцільність її використання і впровадження в педагогічну практику.

У **висновках** подано результати дослідження, основні з них такі.

У дисертаційній роботі досліджено проблему формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі їхнього включення у спеціальним чином організовану самостійну навчальну діяльність; визначено педагогічні умови та розроблено методику формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності.

1. Професійна компетентність викладача визначається як інтегративна характеристика фахівця, яка забезпечує його спроможність діяти ефективно в різноманітних педагогічних ситуаціях на засадах набутих знань, досвіду їх практичного, самостійного й творчого використання, наявності позитивних, професійно значущих особистісних властивостей.

2. Професійна компетентність майбутнього вчителя музики пов'язується із здатністю випускника ВНЗ успішно виховувати школярів як просвічених музичних аматорів, яка досягається на основі єдності та взаємозв'язку умотивованості студентів, їхньої цілеспрямованої когнітивно-операційної та професійно-особистісної підготовки, сформованих навичок самостійної навчальної діяльності за методичним, педагогічно-просвітницьким та виконавчим напрямками викладацької діяльності.

3. Діагностика рівнів сформованості професійної компетентності

здійснювалась за критеріями методичної, педагогічно-просвітницької та виконавської компетенцій. Показники за цими критеріями угруповувались у блоки когнітивно-операційного та професійно-особистісного спрямування та відображали ступінь сформованості відповідних критерію знань, практичних навичок, форм педагогічного спілкування, особистісних якостей, які відіграють значущу роль у процесі самостійно-навчальної, навчально-творчої діяльності, педагогічної практики.

4. Було встановлено чотири якісні рівні сформованості компетентності: самостійно-продуктивний; інтерпретаційно-самостійний; репродуктивно-самостійний; репродуктивно-наслідувальний. З'ясувалося, що значна кількість студентів на початку експериментального навчання знаходились на репродуктивно-наслідувальному (32,8%) та репродуктивно-самостійному (37,4%) рівнях прояву професійної компетентності; 23,9% – на інтерпретаційно-самостійному та 5,9% – на самостійно-продуктивному рівнях.

5. У дисертації розроблено методика формування професійної компетентності за такими етапами: організаційно-змістовий, відтворювально-наслідувальний, самостійно-інтерпретаційний та креативно-виконавський. Експериментальна методика була заснована на використанні особистісно-орієнтованих технологій та інформаційно-комунікативних технологій, методик інтерактивного характеру, посиленні практичної орієнтованості змісту навчання з урахуванням нагальних завдань сучасної школи.

6. Педагогічними умовами формування професійної компетентності майбутніх учителів музики у процесі самостійної навчальної діяльності виступили: забезпечення міжпредметних зв'язків у викладанні фахових дисциплін, спрямованих на формування узагальнених навичок самостійної навчальної діяльності та професійної компетентності майбутнього вчителя музики; актуалізація позитивної мотивації та активної, свідомої позиції студентів щодо оволодіння навичками самостійної навчальної діяльності як невід'ємного компонента процесу формування професійної компетентності; цілеспрямоване оволодіння студентів механізмами самостійного опрацювання матеріалу, навичками самоорганізації, самооцінки, самоконтролю та корекції власної навчально-музичної діяльності.

7. Аналіз даних прикінцевої діагностики засвідчив, що результати сформованості професійної компетентності студентів, які навчалась за експериментальною методикою, суттєво вищі за результати, виявлені у респондентів контрольної групи: самостійно-продуктивного рівня досягли 14,9% студентів ЕГ (у КГ – 8,3%), інтерпретаційно-самостійного рівня – 49,4% (у КГ – 31,6%), на репродуктивно-самостійному рівні залишилось 31,7% (у КГ – 42,7%), на репродуктивно-наслідувальному рівні – 4,0% студентів ЕГ (у КГ – 17,4%).

Дослідження не висчерпує розглянуту проблему: подальшого аналізу заслуговують питання цілеспрямованого виховання емоційно-вольових, оцінних і рефлексивних аспектів самостійної навчальної діяльності та професійної компетентності випускника ВНЗ. Перспективним уявляється виявлення пролонгованого впливу навчально-експериментальної методики на якість фахової діяльності молодих учителів музики.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Цзян Хепін. Совершенствование процесса формирования профессиональной компетентности будущего учителя музыки / Цзян Хепін // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського [спеціальний випуск «Сучасні технології в навчанні і вихованні у вищій школі»]. – Одеса, 2009. – Ч. 2. – С. 156 – 163.
2. Цзян Хепін. Вдосконалення самостійної навчальної діяльності майбутніх вчителів музики / Цзян Хепін // Проблеми педагогічних технологій : зб. наукових праць Луцького відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». – Луцьк, 2009. – Вип. 3 - 4. – С. 37 – 47.
3. Цзян Хепін. Досвід вдосконалення професійної компетентності майбутнього вчителя музики / Цзян Хепін // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 9. – С.107- 113.
4. Цзян Хепін. Методичні рекомендації для студентів старших курсів з самостійної підготовки вокального твору до виконання / Хепін Цзян. – Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2009 р. – 22 с.
5. Цзян Хепін. До питання про підвищення ефективності вокальної підготовки майбутнього вчителя музики за модулем «Самостійне музичування» : матеріали міжнар. конф. молодих учених та студентів [«Тенденції сучасного культурного розвитку народів світу та проблеми художньо-естетичного виховання молоді»], (8-10 жовтня 2010 р.), – Одеса, 2010 р. – С. 7-8.
6. Цзян Хепін. Компетентнісний підхід у системі підготовки вчителя музики: матеріали конф. [«Художньо-естетичне виховання молоді в умовах сучасних інформаційних процесів і технологій»], (28-30 жовтня 2011 р.). – Одеса, 2011 р. – С. 9.

АНОТАЦІЯ

Цзян Хепін. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики у процесі самостійної навчальної діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних

наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» МОНмолодьспорту України. – Одеса, 2012.

У дисертації досліджено проблему формування професійної компетентності майбутнього вчителя музики; розроблено методику ефективного формування професійної компетентності студентів у спеціальним чином організованій самостійній навчальній діяльності; науково досліджено сутність та структуру професійної компетентності майбутнього вчителя музики, уточнено дефініцію поняття «самостійна навчальна діяльність», специфіку педагогічної діяльності у галузі музичної освіти; обґрунтовано основи напрями формування професійно-предметної компетентності вчителя музики в єдності методичного, педагогічно-просвітницького та виконавського аспектів, особливості їх прояву в музично-освітній галузі в умовах сучасної шкільної дійсності; схарактеризовано рівні прояву професійної компетентності, розроблено й апробовано методику діагностики рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутні вчителі музики, методична компетенція, педагогічно-просвітницька компетенція, виконавська компетенція, самостійна навчальна діяльність.

АННОТАЦИЯ

Цзян Хепин. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя музыки в процессе самостоятельной учебной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинского» МОНмолодежьспорта Украины. – Одесса, 2012.

Диссертация посвящена проблеме формирования профессиональной компетентности будущего учителя музыки; разработана и теоретически обоснована методика формирования профессиональной компетентности студентов в процессе самостоятельной учебной деятельности.

Профессиональная компетентность учителя рассматривается как интегративная, динамичная характеристика специалиста, которая отражается в диалектическом единстве общих, специальных ЗУН и профессионально-личностных характеристик и реализуется в достижении актуальных и ценных для общества результатов на основе сформированной мотивационной сферы, ответственности, творческой инициативы и готовности

к постоянному самосовершенствованию.

Под профессиональной компетентностью будущего учителя музыки понимается способность выпускника ВУЗа успешно осуществлять воспитание школьников как просвещенных любителей музыки, которая достигается на основе единства и взаимосвязи мотивации студентов, совершенствования их когнитивно-операциональной и профессионально-личностной подготовки, сформированных навыков самостоятельной учебной деятельности в области методического, педагогически-просветительского и исполнительского аспектов деятельности преподавателя.

Структура профессиональной компетентности учителя музыки определена в единстве двух компонентных блоков когнитивно-операциональной и профессионально-личностной направленности.

Обоснованы педагогические условия, обеспечивающие повышение эффективности формирования профессиональной компетентности студентов: реализация межпредметных связей между специальными дисциплинами и педагогической практикой, направленная на формирование обобщенных навыков самостоятельной учебной деятельности и профессиональной компетентности будущего учителя музыки; актуализация положительной мотивации и активной, осознанной позиции студентов в овладении навыками самостоятельной учебной деятельности как неотъемлемого компонента процесса формирования профессиональной компетентности; целенаправленное овладение студентами механизмами самостоятельного освоения материала, навыков самоорганизации, самооценки, самоконтроля и коррекции своей музыкально-учебной деятельности.

Раскрыта сущность экспериментальной методики, основанной на усилении практической ориентации содержания обучения с учетом насущных задач современной школы, использования личностно-ориентированных технологий, в том числе - идей личностно ориентированного подхода, педагогического сотрудничества и педагогики творчества, методик интерактивного характера, информационно-коммуникативных, в числе которых – компьютерно-цифровые, аудио- и видео-технологии.

На первом, организационно-содержательном этапе осуществлялась пропедевтическая работа по внедрению в учебный процесс межпредметных связей между профессионально-методическими дисциплинами и программой по педагогической практике, стимулировались положительная мотивация и активная, осознанная позиция студентов в организации их самостоятельной учебной деятельности как неотъемлемого компонента формирования профессиональной компетентности.

На втором, подражательно-репродуктивном этапе учебный процесс осуществлялся на основе усиления межпредметных связей, выполнения

студентами заданий, обеспечивающих формирование практических навыков, осознанного воспроизведения музыкального текста, умения сочетать одновременно несколько видов музыкальной деятельности.

На третьем, самостоятельно-интерпретационном этапе студенты выполняли задания учебно-творческого и интерпретационного характера. овладевали механизмами самостоятельного освоения учебного материала, навыками самоорганизации, самооценки, самоконтроля и коррекции собственной учебно-музыкальной деятельности, умениями вариативно применять полученные ЗУН и использовать их в творческих проектах.

На четвертом, продуктивно-творческом этапе все педагогические условия реализовывались в педагогической практике студентов на уроках музыки и во внеклассной музыкально-воспитательной работе.

Полученные результаты показали действенность и эффективность предлагаемой методики формирования профессиональной компетентности будущих учителей музыки в процессе их включения в специальную самостоятельную учебную деятельность, что позволило утверждать о целесообразности ее использования и внедрения в педагогическую практику.

Ключевые слова: профессиональная компетентность будущих учителей музыки, методическая компетенция, педагогическо-просветительская компетенция, исполнительская компетенция, самостоятельная учебная деятельность.

Annotation

Tszyan Happin. Building professional competence of future teacher musicians in process of selfeducative activity(work). - Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies. Speciality 13.00.04.– Theory and Methodology of Professional Education. – State Institution „South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Uschinsky“, Ministry of Education, science, Youth and Sports of Ukraine. – Odessa, 2012.

The problem of the formation (building) of professional competence future teacher musicians is explored in this dissertation; developed method of the efficient formation of professional competence of students in a special, rank organized independent educative Activity; Scientifically explored the nature of professional competence of future teacher musicians, specified the definition of a term "Independent educative activity"; substantiated the structure of professional competence of teacher musicians in unity of methodological, pedagogical-educational and (developing) performing components, specifics of their manifestation in musical-educative branch (area) in conditions of modern School reality; characterized equal manifestation of professional competence,

developed and tested method of diagnostics of the levels of developed (built) professional competence of future teachers musicians.

Key words: Professional competence of teacher musicians, methodological competency, pedagogical-educational competency, Performing competency, independent educative activity.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

ЦЗЯН ХЕПІН

УДК 378 +78.07

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ
У ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

13 00.04 — теорія і методика професійної освіти

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Одеса 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, приват-професор
КБОН Наталя Георгіївна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»,
завідувач кафедри теорії музики і вокалу
Інституту мистецтв

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КОЗИР Алла Володимирівна,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування;

кандидат педагогічних наук
ЕКОНОМОВА Еліна Костянтинівна,
Одеська державна музична академія
ім. А. В. Нежданової, доцент кафедри сольного співу

Захист дисертації відбудеться 24 травня 2012 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д41.053.01 при Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Нішинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий ____ квітня 2012 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. С. Трифонова